

САМООЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ

FUTURE TEACHERS SELF-ASSESSMENT IN LEARNER AUTONOMY

В умовах навчальної автономії важливим стає питання самооцінювання навчальних досягнень студентів, особливо педагогічного профілю. Самооцінювання впливає на вмотивованість до навчання і на розвиток навичок рефлексії. У статті розглядаються основні завдання самооцінювання, можливі результати, пропонуються різні форми роботи для успішної організації процесу моніторингу. Особлива увага приділяється ролі викладача-ментора на занятті. Під час організації самооцінювання студенти усвідомлюють значущість моніторингу у процесі власної пізнавальної діяльності.

Ключові слова: навчальна автономія, контроль, самооцінювання, мотивація, студентоцентроване навчання.

В условиях учебной автономии важным становится вопрос самооценивания учебных достижений студентов, особенно педагогического профиля. Самооценивание влияет на мотивацию и развитие навыков рефлексии. В статье рассматриваются основные задания самооценивания, возможные результаты, предлагаются разные

формы работы для успешной организации процесса мониторинга. Особое внимание уделяется роли преподавателя-ментора на занятии. Во время организации самооценивания студенты должны осознавать значение мониторинга в процессе собственной познавательной деятельности.

Ключевые слова: учебная автономия, контроль, самооценивание, мотивация, студентоцентрированное обучение.

In learner autonomy, the issue of self-assessment of students' academic achievements is vital, especially in pedagogical educational institutions. Self-assessment influences learners' motivation and reflection. The article deals with the main tasks of self-assessment, possible results, various forms of lesson tasks for successful organization of monitoring. Particular attention is paid to the role of a teacher-mentor in a classroom. While organizing self-assessment, students must be aware of the importance of monitoring in the process of their educational activities.

Key words: learner autonomy, control, self-assessment, motivation, student-centered approach.

УДК 372.881.111.1

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-2.44>

Чехратова О.А.,

аспірант кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми. Однією з найважливіших умов отримання позитивних результатів освітнього процесу є адекватна оцінка навчальних досягнень. Учні та студенти вже давно звикли до того, що процес моніторингу і контролю – це завдання вчителя або викладача, який, користуючись певними критеріями, оцінює виконану роботу в балах, а також надає якісну характеристику досягнутим результатам і, в окремих випадках, консультує щодо можливих шляхів покращення результатів.

В умовах навчальної автономії як складової частини студентоцентрованого навчання і основи для подальшого саморозвитку важливим є те, що учень / студент повинен власне відповідати за своє навчання [12]. Однією із форм такої відповідальності стає контроль і моніторинг [6, с. 47]. Це допомагає реалізувати творчий потенціал як вихованців, так і педагогів: викладач тепер відіграє роль ментора і помічника, отже, функції контролю й оцінювання часткового переносяться на студента. До того ж, вважається, що однією з характеристик автономного студента є не тільки здатність визначати мету і стратегії, а й уміння контролювати процес навчання і оцінювати отримані результати [11, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми контролю і оцінювання навчальних досягнень підопічних висвітлені в роботах В. Аванесова, В. Андрущенко, В. Болотова, І. Булах,

Б. Жигальова, М. Карнаухової, Є. Полат, О. Пометун, Ю. Романенка, О. Савченко.

На тлі сучасного розвитку освіти в Україні надзвичайно важливим стало вирішення проблеми участі учнів / студентів у процесі моніторингу, що розглядається в роботах М. Агапової, С. Архангельського, В. Бондаря, Т. Борової, С. Гончаренка, В. Козакова, В. Краєвського, Н. Притулик, О. Малихіна, В. Сластьона.

Питанню самооцінювання в оволодінні мовою присвячені роботи Л. Дибкова, І. Джуган, Д. Літл, М. Мюллер, І. Калмикова, О. Карп'юк, С. Пазухіна, О. Проселкова, Л. Ягевич.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для розвитку навчальної автономії студентів у закладах освіти, в першу чергу педагогічного профілю, основним стає завдання щодо роз'яснення і ознайомлення майбутніх учителів із основними перевагами самооцінювання: можливість керувати пізнавальною діяльністю, а не просто слідувати існуючим критеріям; оцінювати, не вважаючи оцінку методом покарання. Важливо показати студентам, що брати активну участь у навчальному процесі цікаво і корисно.

Самооцінювання відіграє важливу рол у підвищенні вмотивованості до навчання і розвитку рефлексії. Розуміючи власні проблеми і недоліки в організації освітнього процесу, студенти допоможуть викладачеві створити більш комфортну

атмосферу навчання і матимуть змогу досягнути кращих результатів, аналізуючи власні перемоги і поразки.

Формулювання цілей статті. Оскільки самооцінювання – це складний процес, який потребує від студентів концентрації й уваги, зацікавленості в тому, що відбувається, і, найважливіше, мотивації, метою роботи є визначення основних завдань самооцінювання, можливих результатів, а також форм роботи, що використовуються у процесі моніторингу.

Виклад основного матеріалу. Керуючись дорожньою картою освітньої реформи, визначаємо основні характеристики конкурентоспроможного випускника закладу вищої освіти: впевненість, успішність, реалізація потенціалу, формування ключових компетентностей, що забезпечуватимуть громадянську активність, ініціативність, культурна обізнаність, творчість, логічне мислення, комунікабельність, уміння ставити цілі і приймати рішення, самомотивація, управління власним життям [2, с. 30]. Тобто, готуючи майбутніх викладачів, ми піклуємося не тільки про їхню професійну підготовку, а і здатність до саморозвитку і самоосвіти.

Оцінювання – необхідний елемент професійної підготовки майбутніх спеціалістів, який показує здобутки, результати і недоліки в навчанні [1]; самооцінювання, у свою чергу, допомагає пояснити, як студент розглядає навчальний план і може приймати рішення щодо змісту і форм навчання [8, с. 3].

Зазвичай у навчальних програмах закладів освіти надаються рекомендації щодо впровадження різних видів контролю, наприклад, поточного і фінального [13, с. 11]. Так, виконання контрольних завдань часто має лише формальний характер для студентів: головним мотивом стає виконання власне завдання, а результат цікавить лише як оцінка. У такому випадку аналіз роботи, помилок, завдань і відповідей у цілому не відіграє, на думку студентів, важливої ролі. Після виконання контрольної справи не можна засвоїти щось нове, зрозуміти тему або предмет краще.

Хоча оцінювання виконує різні функції [3, с. 156]: розвивальну, коригуючу, навчальну, оціночну, управлінську і діагностичну – нас цікавить саме остання, оскільки саме вона показує викладачеві, наскільки якісно був виконаний певний вид роботи: чи вдалося досягти поставленої мети, чи виявилися ефективними використані форми роботи, чи всі студенти були залучені, чи отримали вони потрібну інформацію для переходу до нової теми або нового рівня навчання, чи виникали труднощі і як їх можливо подолати тощо.

Виявляючи подібні проблеми, викладач може урізноманітнити форми роботи на занятті і види контролю, надавши студентам шанс обирати і вносити пропозиції. Автономія завжди пов'язана

з вибором студентів, їхньою зацікавленістю та мотивацією. Ініціативна поведінка сприяє тому, що студент має змогу поставити питання, розглянути шляхи вирішення, отримати певну відповідь і оцінити її [8, с. 7].

Але навчальна автономія не може бути нав'язана студентам, викладач не може змусити їх приймати рішення, брати відповідальність, залучатися до процесу планування і реалізації завдань [9, с. 3].

Більшість студентів навіть не звертає увагу на те, що розвивати навички навчальної автономії важливо, оскільки зазвичай оцінка впливає на те, які рішення приймають студенти щодо процесу навчання [8, с. 6]. Самооцінювання може стати стимулом для початку поетапної і послідовної роботи з формування потрібних навичок.

Помилково складається враження, що самооцінювання є досить легким і не потребує докладання зусиль, одночасно полегшуючи роботу вчителя / викладача. Але наших учнів / студентів ніколи раніше не вчили оцінювати свої знання, а тому ми не можемо очікувати, що їх власна оцінка буде адекватною із самого початку. Ментору (викладачеві) потрібно постійно перевіряти, чому навчилися студенти, чи розуміють вони важливість виконання певного завдання та його мету, і те, що вони отримають, оцінивши його.

Дати оцінку власного успіху дуже непросто, особливо коли розумієш, що академічна успішність може залежати від того, як буде проведено таке оцінювання. Моніторинг результатів, що проводиться з метою аналізу, виявлення проблеми, знаходження шляхів їх вирішення і обґрунтування власної позиції буде не тільки покращувати навчальні досягнення, а й підвищувати мотивацію.

Вважається, що, оволодівши навичками самооцінювання, студенти зможуть застосовувати набуті знання на практиці під час вивчення різних предметів [4, с. 81]. Хоча існує і протилежна думка, згідно з якою автономія – це не постійний стан, студент може бути автономним в одній сфері, але не бути в іншій [9, с. 3].

Таким чином, метою оцінювання в умовах навчальної автономії є не власне бал або процес його отримання, це – інтегрована оцінка з конструктивним зворотнім зв'язком, коли студент може поставити власне питання і отримати обґрунтовану відповідь на нього, отримати певні пропозиції і поради щодо покращення роботи. До того ж, студент отримує велику кількість можливостей не тільки вчитися на чужих і власних помилках, а й продемонструвати свої вміння критично мислити і оцінювати ситуацію, своїх колег, однолітків, викладача, навчальну літературу.

Студент і викладач знаходяться в постійному діалозі щодо оцінювання, його якості і методів. Викладач не віддає повністю відповідальність

й ініціативу студентам. Роль ментора все ще є ключовою в автономному класі, на шляху моделювання і вказання шляху, але компроміс досягається за допомогою дискусії [9, с. 3]. Це не означає, що вихованцеві дають змогу висловити свої думки один раз, наприклад, наприкінці курсу. Такого роду оцінювання проводиться постійно, є частиною навчального плану в цілому і кожного окремого заняття. Студенти повинні мати змогу оцінити, чи були досягнуті цілі, які вони самі визначили, чи в правильному напрямку вони рухаються для досягнення кінцевої мети навчання. Студенти також отримують можливість розглядати додаткові джерела інформації, виражати альтернативні ідеї і використовувати всі можливі шанси для вивчення нового і закріплення вже знайомого матеріалу.

Зазвичай на занятті використовується великий вибір і кількість завдань для контролю: наприкінці підтеми, теми, місяця, семестру тощо. Оцінки, що отримують студенти, часто не впливають на їх розуміння навчального процесу. На жаль, дуже рідко зустрічається оцінювання зі зворотнім зв'язком, причому як із боку вчителя, так і з боку студента. Дослідження, що проводилося на базі 3 закладів освіти м. Харкова, показало, що більше 60% студентів вважають, що оцінювання повинно проводитися викладачем; студенти не зацікавлені в методах і прийомах моніторингу, його результатах, окрім власне академічної успішності; 15% вважають самооцінювання необхідним елементом організації навчального процесу, приблизно 2% готові, щоб їх оцінювали колеги, і менше 25% опитаних погодилися, що моніторинг повинен проводитися всіма учасниками освітнього процесу.

Результати доводять, що одним із перших кроків досягнення адекватного самооцінювання є ознайомлення студентів із перевагами подібної системи моніторингу. Адже кожен може допомогти принести власні свіжі ідеї у процес навчання. Студенти повинні розуміти, що оцінка не має бути фінальною метою навчання, вони повинні прагнути оволодіти певними знаннями і навичками.

Розглянемо більш детально викладання і вивчення іноземної мови, оскільки у вивченні цього предмета важливо пам'ятати, що навчальна автономія – це не самоінструктування або повністю самонавчання, тому дуже важливо приділяти увагу розвитку навичок самооцінювання.

Людина, що вивчає мови, без компетентної допомоги фахівця не матиме очікуваного успіху, використовуючи книгу і аудіозапис, навіть найвищого ґатунку [9, с. 2], але вона сама повинна вміти оцінити і проаналізувати отримані результати навчання.

В автономній навчальній аудиторії рефлексія – це спільна робота викладача і студента, що націлена на взаєморозуміння і оцінювання навчального процесу. Осмислюючи навчальний процес,

студент розуміє, як і навіщо він обирає різні методи і стратегії, навчається оцінювати свої добутки та добутки однолітків, підвищує власну мотивацію. Такий процес може викликати як позитивні, так і негативні почуття у студентів [7, с. 4]. Але навіть останній варіант позитивно впливає на розвиток мовленнєвих навичок в цілому, оскільки під час вивчення предмету до роботи залучається емоційний апарат, що робить освітній процес більш ефективним.

О.Б. Тарнопольський [5] виділяє три стадії відповідальності: розвиток вміння вчитися самостійно, самонавчання іноземної мови і автономна творча діяльність (студент сам вирішує складні питання, пов'язані з вивченням мови). Перехід від одного етапу до іншого неможливий без оцінки власного прогресу і рефлексії.

Вважається, що рефлексія обов'язково повинна бути письмовою [10], оскільки, описуючи власний досвід, ми одразу отримуємо матеріали для осмислення і оцінки, студенту легше виражати власні думки, а не ідеї викладача, записуючи їх, а викладачеві набагато легше допомогти вихованцям із проблемами, якщо вони були викладені в письмовій формі.

Так, за допомогою, але не під жорстким керівництвом викладача, студент вчиться самостійно розвивати комунікативні навички задля успішної співпраці, контролювати власне навчання, вчити інших, робити презентації, формувати навички безперервного навчання, вдосконалювати вміння оцінювати себе, інших і навіть вчителя.

Продовжуючи вивчення предмета, студент повинен реагувати на зміни в навчальному плані, методах і засобах, що використовуються на заняттях і в позааудиторний час. І тільки постійне, мотивоване самооцінювання зможе допомогти розставляти пріоритети і слідкувати за власним прогресом [14, с. 2].

Викладач не може контролювати кожного студента, слідкувати за позитивними чи негативними варіаціями його навчального процесу, пам'ятати, наскільки добре або погано студент вивчив попередню тему, і де він має певні прогалини в знаннях. Студент, що вмотивований і залучений до активної співпраці, на занятті і вдома сам контролює навчання, проводить оцінку і розуміє, чи має він прогрес у вивченні певної теми. Викладач допомагає, особливо якщо студент сам прохає про допомогу, адже він краще знає і розуміє, в чому його потрібна підказка і настанова.

Проводячи ретельний і постійний аналіз власного успіху, студент має змогу краще і швидше засвоїти матеріал, навчитися використовувати його на практиці і вдосконалити навички навчання протягом життя.

Існує багато засобів для організації самооцінювання студентів. Так, наприклад, А. Венден

[14] пропонує студентам самозвіти: складаючи звіт щодо процесу виконання завдання, студенти знову переживають емоції, що вони відчували, виконуючи його, і це є відмінним способом збирання інформації про ступінь навченості й автономності студента. Звіт-самоаналіз – це вербалізація потоку свідомості [14, с. 81]. Такі звіти не мають чіткої структури, об'єму або теми. Це власні ідеї студента щодо процесу його навчання або його почуттів стосовно певної навички (читання, письмо), прийомів і стратегій, що він використовує, а також шляхів подолання труднощів.

Здобути подібну інформацію, але в інший спосіб, можна за допомогою анкетування [7, с. 7]. Студенти слідує чіткому плану і відповідають на поставлені запитання, обґрунтовуючи свою відповідь. Але в такому випадку викладачеві потрібно провести ґрунтовну підготовчу роботу і скласти запитання таким чином, щоб вони були чіткими, не викликали труднощів у розумінні, студенти не просто відповідали, але водночас і аналізували власні відповіді. Після заповнення анкети можна запропонувати студентам обговорити результати, пояснити, що, на їх думку, означає певна відповідь, і разом окреслити плани на подальшу взаємодію.

Добре, коли студенти ведуть щоденники та мають листи оцінювання, де вони можуть планувати, моніторити й оцінювати власне навчання, описувати проблеми і шляхи їх розв'язання.

Популярним також є розроблення мовного портфолію, що включає планування і отримання результатів, прийняття відповідальності за свою роль у навчальному процесі. Портфолію не тільки підходить для самооцінювання результатів навчання, а й є корисним помічником викладача для того, щоб дізнатися, що знають студенти і чого бажають навчатися. А якщо брати до уваги вивчення іноземної мови, то Європейський мовний портфель ставить завданням описувати свій прогрес в оволодінні мовою, що вивчається, а метою є мотивація студента до вдосконалення комунікативних умінь [7, с. 7].

Студент може заповнювати таблиці самоаналізу, описуючи власний прогрес на занятті, під час вивчення теми, або, наприклад, за семестр. І знову викладач повинен подбати про питання, які підкажуть студентам, на які аспекти навчання потрібно звернути увагу. Усі учасники освітнього процесу повинні брати участь у складанні таких таблиць, розробленні критеріїв їх оцінювання (2-, 5-, 10-бальна система тощо), адже прогрес у процесі навчання залежить від того, як той, хто навчається, може відокремитися від того, що він вже знає, задля осмислення своїх знань [9, с. 9].

Популярним є залучення студентів до роботи через мережу Інтернет, наприклад, блог. Студенти можуть поділитися своїми враженнями, відчуттями, переживаннями і здобутками, а через деякий час

перечитати і оцінити, як змінюється їх ставлення до предмета, мотивація, чи отримують вони позитивні результати навчання. Але в такому випадку і сам викладач повинен брати активну участь у веденні блогу, виражати свої думки, описувати позитивний і негативний досвід на занятті [9, с. 9].

Висновки. Під час організації самооцінювання студентів важливо пам'ятати, що майбутні професіонали часто навіть не усвідомлюють значущість моніторингу у процесі власної пізнавальної діяльності. Опитування показало, що студенти вважають недоцільним власне залучення до процесу оцінювання, оскільки це робота викладача, а їхніми функціями є лише виконання завдань. Усвідомлення і бажання – перші кроки до самооцінювання і навчальної автономії.

Існує чимало можливостей і ресурсів для організації самооцінювання студентів. Викладач може обирати спосіб, який найбільше підходить для вивчення окремого предмета або найбільше подобається студентам. Для організації ефективного самооцінювання студент повинен вміти відповісти на 5 базових питань: що ми робимо, навіщо, як, які результати отримуємо та що ми будемо робити далі [9, с. 9].

Перспективи подальших досліджень. Порушена нами проблема потребує дослідження й експериментальної перевірки гіпотези, що успішне самооцінювання призведе до покращення академічної успішності студентів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агапова М.О. Самоконтроль і самооцінка як складники навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал. Харків : НТУ «ХПІ», 2013. № 4. С. 72–82.
2. Дорожня карта освітньої реформи (2015–2025). БФ «Інститут розвитку освіти». Стратегічна дорадча група при Міністерстві освіти і науки України. Київ. 2015. 78 с.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, Г.Е. Борецька та ін. / за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
4. Притулик Н.В. Поточне самооцінювання навчальної діяльності студентів у процесі вивчення дисциплін педагогічного профілю. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2017. С. 78–81.
5. Тарнопольский О.Б., Кожушко С.П. Методика обучения английскому языку для делового общения. Київ : Ленвіт, 2004. 192 с.
6. Benson P. *Teaching and researching autonomy in language learning*. 2001. Harlow : Pearson Education.
7. Çakıcı D. *Autonomy in language teaching and learning process*. *Journal of the Faculty of Education*, no. 16(1), pp. 31–42, 2015.
8. Can learner autonomy be assessed? Christine O'Leary Sheffield Hallam University UK.

9. Carson L. Language learner autonomy: Myth, magic or miracle? Proceedings of the international conference, "From Teaching to Learning: Current Trends in English Language Teaching". South East European University, Macedonia, April 2010, pp. 77–100.
10. Clark A. Being there. Putting brain, body, and world together again. Cambridge, MA: MIT Pres. 1997.
11. Dickinson L. Learner autonomy: what, how and why? In *Autonomy in Language Learning*. Porto Alegre: Universidade Federal do Rio Grande do Sul. 1994, p. 2–12.
12. Holec H. *Autonomy and Foreign Language Learning*. Oxford : Pergamon, 1981. 65 p.
13. *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*. 2015. Brussels, Belgium, 29 c.
14. Wenden A. *Learner strategies for learner autonomy*. Great Britain : Prentice Hall. 1998.